

3. Рибалка І. Історія України. Частина 1. Від найдавніших часів до кінця XVIII століття. Х.: Основи, 1994. 448 с.
4. Гуржій О. Право в Українській козацькій державі (друга половина XVII – XVIII ст.). К., 1994; Його ж. Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст.: кордони, населення, право. К.: Основи, 1996. 224 с.
5. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. К.: Генеза, 1997. 380 с.
6. Мельник Л. Г. Боротьба за українську державність (XVII ст.). К.: Освіта, 1995. 192 с.
7. Мельник Л. Г. Лівобережна Гетьманщина періоду стабілізації (1669–1709 рр.). К.: ІСДО, 1995. 104 с.
8. Мельник Л. Г. Гетьманщина першої чверті XVIII століття. К.: ІЗМН, 1997. 232 с.
9. Мельник Л. Політична історія Гетьманщини XVIII ст. у документах і матеріалах. К.: ІЗМН, 1997. 140 с.
10. Гетьманат. Історія в термінах і поняттях: довідник. Вишгород: ПП Сергійчук М.І., 2014. 732 с.
11. Гетьманщина. Історія в термінах і поняттях: довідник. Вишгород: ПП Сергійчук М.І., 2014. 732 с.
12. Історія України: неупереджений погляд / В. Петровський, Л. Радченко, В. Семененко. Харків: ВД «Школа», 2007. 592 с.
13. Горобець В. Влада та соціум Гетьманату. Дослідження з політичної та соціальної історії ранньомодерної України. К.: Інститут історії України НАН України, 2009. 271 с.

УДК 355.34:94] [477] «1991-2010»

Дмитро Веденєєв
(Київ)

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ СПЕЦСЛУЖБ В НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (1992–2010 РР.)

У статті розкривається сутність й науково-практична спрямованість сучасних вітчизняних досліджень з історії структур розвідки та контррозвідки в Україні. Висвітлено процес творення з поч. 1990-х рр. наукової школи із вивчення історії національних спецслужб, її проблематика й основні досягнення. Йдеться про розвиток в Національній академії Служби безпеки України спеціальної кафедри з історії спецслужб, запровадження навчальних дисциплін, науково-дослідних програм, археографічної та музейної роботи у царині минулого спецслужб, теорії та історії оперативного мистецтва.

Ключові слова: історіографія, наукознавство, спецслужби, військова історія, вища військова освіта, Служба безпеки України.

Поглиблене дослідження ролі спеціальних служб (структур розвідки та контррозвідки) надає продуктивні можливості для

розуміння сутності вузлових подій воєнно-політичної історії України. Професійний арсенал спецслужб має виключне значення у справі захисту безпеки і забезпечення обороноздатності країни, реалізації національних інтересів, а сама спеціальна діяльність безпосередньо впливала на звершення багатьох подій світової та національної історії. Самі пріоритети, форми і методи оперативної діяльності слугують індикаторами сутності державного ладу та політичних спрямувань певних держав, соціальних систем.

Дослідження історії спецслужб слугує неодмінною запорукою акумулювання досвіду оперативного мистецтва спецслужб та обов'язковим елементом професійної підготовки кадрів національного правоохоронного органу спеціального призначення. Як зазначав відомий розвідник А. Даллес (директор ЦРУ США у 1953–1961 рр.), найліпшим способом оволодіння мистецтвом розвідки він вважав «аналіз історичних прецедентів» [1, с. 26]. Поширення наукових знань з історії спецслужб України сприятиме оволодінню особовим складом СБ України багатющим досвідом оперативного мистецтва, формування у нього почуття патріотизму на прикладах кращих зразків звитяги попередників, збагаченню загальнокультурного рівня й професійної ерудиції. Проведене свого часу опитування керівного й оперативного складу центрального управління та регіональних органів СБ України, засвідчило, що серед запропонованих засобів професійного виховання саме засвоєння історичних знань респонденти поставили за ступенем важливості на 4–5 місце [див.: 2, с. 40; 3].

Дослідження історії спецслужб як напряму історичної науки та воєнно-історичної науки як її галузі може розвиватися виключно із застосуванням міждисциплінарних когнітивних можливостей. Студіювання минулого органів розвідки та контррозвідки (важливої складової апарату державного управління, військової організації держави, важеля забезпечення її зовнішньополітичного курсу) видається можливим лише шляхом інтеграції методологічних підходів воєнно-історичної, історико-правової, політичної науки, теорії та історії міжнародних відносин, соціальної психології тощо. Вивчення діяльності конкретних значущих співробітників та негласних помічників спецслужб потребує застосування просопографічного підходу, методів мікроісторії, етноісторичних, соціокультурних та соціопсихологічних методів. Історіографічні узагальнення досліджень в царині історії спецслужб періоду незалежності доводять вагомість цього наукового напрямку в загальному річищі новітньої історіографії державницького й військового минулого України [див.: 4].

Нарешті, спеціальні служби є обов'язковим атрибутом будь-якої суверенної державності. Структури розвідки та контррозвідки були складовою різноманітних історичних форм державності в Україні, їх

побудова й діяльність відбивали особливості політичного курсу державних утворень, відігравали чималу роль у боротьбі за незалежність і територіальну цілісність українських земель. Наявність спецслужб в рамках різних історичних типів національної державності підкреслює тривалість традиції державотворення в Україні.

Кабінет Міністрів України своєю Постановою № 34 від 27 січня 1992 р. на базі Вищих курсів КДБ СРСР створив Інститут підготовки кадрів (ІПК) Служби національної безпеки України. У стислі терміни було налагоджено підготовку фахівців за спеціальностями, за якими раніш не здійснювалося навчання в Україні. Враховуючи динамічний розвиток навчального закладу, уряд України 17 листопада 1995 р. ухвалив Постанову про створення на базі ІПК Академії СБ України. У склад Академії увійшли 7 факультетів, 26 кафедр, Центр навчально-методичної роботи, Центр наукових досліджень, аспірантура і докторантура та інші підрозділи. До 1998 р. в Академії (з 1999 р. – Національної) нараховувалося вже 6 факультетів, 26 кафедр, працювало два академіки і два члени-кореспонденти НАН України, 18 докторів наук і професорів, 76 кандидатів наук, у тому числі – 35 доцентів і ст. наукових співробітників [див. докладніше: 5-6].

Фундатором спеціального навчального закладу, його ректором (1992–2003 рр.) й засновником наукової школи з історії розвідки та контррозвідки України став генерал-лейтенант, д.і.н., професор, член-кор. НАН України Володимир Степанович Сідак (1938–2019) [див. докладніше: 7-9].

Процес державотворення в Україні викликав потребу усебічного дослідження актуальних проблем вітчизняної державно-правової та військової історії, використання позитивного історичного досвіду в розбудові інститутів державного управління, включаючи правоохоронні органи та спеціальні служби. Предметом особистого наукового інтересу В. Сідака стала історія національних спецслужб, адже діяльність структур розвідки та контррозвідки часів державотворчих пошуків українського народу та Української революції 1917–1921 рр. (УНР, Української Держави гетьмана П. Скоропадського, ЗУНР) була суцільною terra incognita навіть для знавців державно-правової історії України.

Визначенням концептуальних засад вивчення історії розвідки та контррозвідки в Україні в ІПК СБУ почали займатися під егідою ректора принаймні з 1992–1993 рр. [10-11]. Вузловим положеннями концептуального бачення минулого вітчизняних спецслужб виступало розуміння тяглості існування структур розвідки та контррозвідки у складі історичних форм державності, їх структур оборони і безпеки, на землях сучасної України. Періоди існування національної державності

сполучалися із тривалими хронологічними смугами, коли український народ був позбавлений суверенітету й територіальної цілісності. За різноманітних історичних форм державності в Україні спецслужби виступали складовою апарату управління. Їх побудова й діяльність відображали особливості політичного курсу державних утворень, відігравали помітну роль у боротьбі за незалежність і територіальну цілісність українських земель. Це обумовило специфіку минулого спеціальних служб. Зокрема, на території України діяли не тільки структури розвідки й контррозвідки різних історичних типів державності, а й розвідувальні та контррозвідувальні (спеціальні) підрозділи національно-визвольних рухів та політичних організацій, які боролися за відродження свободи й територіальної цілісності України.

В основу дослідження цієї новаційної військово-історичної проблеми було покладено документи фондів відомств військових, внутрішніх, закордонних справ згаданих державних формацій в Центральному державному архіві вищих органів влади України (ЦДАВОВУ). У ЦДАВОВУ, Центральному державному історичному архіві у м. Львові відбулося виявлення великого масиву документів (до 1991 р. закритого для вільного доступу) спеціальних структур Української Народної Республіки (УНР, 1917–1920 рр.), Української Держави (1918 р.), Західноукраїнської Народної Республіки (1918–1920 рр.) – військової розвідки, контррозвідки, органів захисту державного ладу, жандармерії, спецорганів Партизансько-Повстанського штабу УНР в еміграції (1921 р.).

Цілеспрямовано розроблялися принципи й підходи до виявлення й публікації архівних документів спецслужб, велася археографічна робота, документальні матеріали впроваджувалися у навчальний процес [12-13], вийшла низка документальних збірників [14-18]. З 1999 р. силами Галузевого державного архіву та Національної академії СБУ почалася реалізація затвердженої керівництвом СБУ дослідницької програми «Науково-практичне використання документальної спадщини спецслужб України». Налагоджувалася взаємодія із науковими установами НАН України, зокрема – з Інститутом історії України на чолі із визначним істориком, академіком НАН України В.Смолієм, до розробки проблем історії спецслужб та археографічних пошуків з 1995 р. приєдналася робоча група висококваліфікованих вчених Інституту історії України НАН України.

У 1998 р. сам ректор Академії СБУ захистив новаторську дисертацію доктора історичних наук з історії національних спецслужб 1917–1921 рр., видав низку наукових і навчальних праць [див. докладніше: 19-22], у співавторстві з д.і.н. Т.Вронською дослідив спецслужби Державного центру УНР в екзилі [23]. З 2000 р. в НА

СБУ, спільно із науковцями Інституту історії України та ГДА СБУ, розроблялася концепція та план-проспект багатотомної історії спецслужб в Україні, видання, яке б охопило період від Київської Русі до становлення органів безпеки України після 1991 р.

Ректор ІПК-Академії СБУ почав впроваджувати у навчальний процес нову спеціальну дисципліну 1-а «Історія розвідки та контррозвідки в Україні». Інтенсивно йшла розробка навчально-методичної документації та навчальної літератури, в чому помітну роль відіграв сам ректор та професор кафедри, к.і.н., полковник В. Тополенко (1948–2016) [24-25]. Він же впровадив оригінальний спецкурс із висвітлення впливу історичних особливостей історичного розвитку на суспільно-політичну й оперативну обстановку в Україні

Курс «Історії розвідки та контррозвідки в Україні» згодом стали викладати і цивільним студентам Інституту захисту інформації (ІЗІ) НА СБУ. Про зміст дисципліни можна судити, наприклад, за навчальною програмою (2008), яка включала такі теми:

1. Зародження розвідувальної та контррозвідувальної діяльності у Давньому світі та за доби Середньовіччя.

2. Розвідувальна та контррозвідувальна діяльність періоду Давньої Русі.

3. Розвідувальна та контррозвідувальна діяльність запорозького козацтва та Козацько-гетьманської держави. XVI–XVIII ст.

4. Органи розвідки, контррозвідки й таємної поліції Російської та Австро-Угорської імперій в Україні. XIX ст. – 1917 р.

5. Першопочатки розвідувальної та контррозвідувальної діяльності за доби Центральної Ради (1917–1918 рр.).

6. Структури розвідки та контррозвідки Української Держави гетьмана П. Скоропадського (1918 р.).

7. Особливості творення та діяльності спеціальних служб Української Народної Республіки періоду Директорії (1918–1920 рр.);

8. Спеціальні служби Західно-Української Народної Республіки (1918–1920 рр.).

9. Організація розвідувального й контррозвідувального забезпечення повстанського руху на захист української державності (1918 – початок 1920-х рр.)

10. Становлення та оперативна діяльність органів Всеукраїнської надзвичайної комісії (1918–1922 рр.).

11. Структура та діяльність органів державної безпеки в УРСР в процесі становлення тоталітарного режиму (1922–1941 рр.).

12. Провідні напрями оперативної та бойової діяльності радянських органів державної безпеки в Україні під час Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років.

13. Розвідувальна й контррозвідувальна діяльність українського національно-визвольного руху у 1920–1950-х рр.

14. Особливості діяльності радянських органів державної безпеки в Україні у 1946–1953 рр.

15. Радянські органи державної безпеки в Україні в період міжблокового протистояння у світі (1953–1991 рр.).

16. Організаційно-правові основи діяльності органів державної безпеки в Україні у 1991–2000-х рр.

Власне кафедра з функцією викладання історії національних спецслужб була започаткована у 2000 р. з особистої ініціативи генерала В. Сідака (який був за сумісництвом і керівником кафедри до осені 2003 р.). Необхідність такого кроку доводилося обґрунтовувати при наявності суперечливого ставлення до такої ідеї. Зокрема, 28 березня 2000 р. за участю представників підрозділів Центрального управління СБУ в академії провели науково-практичну конференцію «Оперативне мистецтво органів СБ України», яка визнала за доцільне викладання в Академії СБ України спеціальної дисципліни «Оперативне мистецтво». Передбачалося, що нова кафедра зосередиться на вивченні та викладанні історичної спадщини спецслужб в Україні, закономірностей оперативного мистецтва.

Відтак у серпні 2000 – квітні 2007 рр. ця загальноакадемічна кафедра працювала під назвою спеціальної кафедри теорії та історії оперативного мистецтва (СК ТІОМ). На неї передали спецдисципліну «Оперативне мистецтво», спецдисципліну «Історія розвідки та контррозвідки в Україні», та спецкурс з проблем впливу на оперативну обстановку історичних чинників. Попри відсутність в Україні теоретичної бази вивчення оперативного мистецтва, зусиллями В. Сідака, професорів кафедри П. Підгайного, В. Поваляєва, інших співробітників кафедра вже у 2002–2003 навчальному році розпочала викладання дисципліни «Оперативне мистецтво» (СД-ОМ) на основі новаторської навчальної програми, було розроблено і програму наукових досліджень з проблем ОМ (колишній очільник оперативних управлінь та Інспекції СБУ П. Підгайний, к.ю.н. В. Поваляєв). Своєрідним завершенням начального етапу розробки теорії ОМ можна вважати підготовку і видання генерал-майором у відставці П. Підгайним у 2009 р. капітального навчального посібника «Оперативне мистецтво» [26, с. 308-318], він запровадив і оперативно-управлінське навчання для потоків підвищення кваліфікації керівників підрозділів СБ України.

В інтересах професійної підготовки та патріотичного виховання нової генерації співробітників контррозвідки було розроблено концепцію та нову структуру експозиції Музею історії спеціальних служб України НА СБУ (урочисто відкритий 1 вересня 2000 р.). Зміст експозиції без змістовно-хронологічних «купюр» розкривав минуле

органів розвідки та контррозвідки різних історичних форм державності та національно-визвольних рухів в Україні, висвітлював історію становлення та повсякденне життя відомчого спеціального закладу освіти. Значних зусиль до розвитку музею доклав експерт-начальник заочного факультету НА СБУ, співробітник СК-6, полковник у відставці В. Букін (1939–2021). Музей був і навчальною лабораторією з СД 1-а, на його основі створили навчальне видання [27].

У 2003–2006 рр. за роботу кафедри відповідав заступник керівника, к.і.н., професор, полковник В. Тополенко (1948–2016). З 2007 р. до серпня 2010 р. підрозділ існував під назвою спецкафедри оперативного мистецтва та історії спецслужб (СК-6). Згідно із наказом Голови СБ України від 26 серпня 2010 р. запроваджувалася спеціальна кафедра історії національних спецслужб, куди переходило і викладання історії України, відповідних спецкурсів.

У грудні 2006 – жовтні 2010 рр. завідувачем кафедри працював д.і.н. полковник Д. Веденєєв [28], у 2011–2013 рр. (до скасування СК-6) дослідник історії економічних підрозділів спецслужби С.Лясковська (нині д.і.н.) [29]. У 2006–2010 рр. колектив СК-6 здійснив системне оновлення й упорядкування науково-педагогічної роботи підрозділу. Вийшов друком капітальний курс лекцій з СД 1-а [30], було створено лекційний фонд, видано нові навчальні та робочі навчальні програми кафедральних дисциплін, суцільно забезпечено навчально-методичними розробками (кілька десятків найменувань) усі навчальні потоки, активізовано участь кафедри у патріотично-виховній роботі в СБ України, а також організаційно-аналітичній складовій її роботи. У 2008 р. затверджено програму «Обрій» – перспективних профільних наукових досліджень з проблем оперативного мистецтва та історії національних спецслужб. Професорами (за сумісництвом) кафедри працювали знаний військовий історик, д.і.н, завідувач відділу Інституту історії України НАН України О. Лисенко, очільник Наукового координаційного центру «Інститут оперативної діяльності та державної безпеки» СБУ В. Пилипчук (нині д.ю.н., член-кор. НАПрН України) [31]. Помітним став і науковий внесок у розробку проблематики СД 1-а д.ю.н. В. Козенюка (1949–2021), який очолював науково-організаційний відділ НА СБУ [32]. Після реструктуризації й ліквідації СК-6, історію спецслужб і донині викладає у певному обсязі кафедра теорії та історії держави і права НА СБУ (д.ю.н., полковник В.Окіпнюк [33]).

Отже, ретроспективно відтворено сутність і науково-практичну спрямованість сучасних вітчизняних досліджень з історії структур розвідки та контррозвідки в Україні та динаміку процесу формування наукової школи із вивчення історії національних спецслужб у Національній академії Служби безпеки України.

Джерела і література

1. Даллес А. Искусство разведки. М.: Международные отношения, 1992. 288 с.
2. Веденеев Д.В., Ярмоленко А.І. Місце історичних знань у патріотичному й професійному вихованні оперативних працівників СБ України // Виховна робота в Службі безпеки України: зміст, форми та методи // Збірник науково-практичних матеріалів. К.: Вид-во Академії СБ України, 1998. С. 35–43.
3. Веденеев Д.В. З досвіду використання історичних знань у державно-патріотичному вихованні особового складу Національної академії СБ України. Збірник наукових праць Національної академії СБУ. 2009. № 27. С.23–27.
4. Лісов О.С. Новітня вітчизняна історіографія створення та діяльності української розвідки та контррозвідки у 1917–1920 рр. Воєнно-історичний вісник. 2016. № 1. С. 58–64.
5. Кузня кадрів вітчизняних спецслужб. К.: РВВ НА СБУ, 2002. 47 с.
6. Веденеев Д.В., Скулиш Є.Д. Становлення вищого навчального закладу національної спецслужби. До 20-ї річниці від дня створення // Науковий вісник Національної академії СБУ. 2011. № 39. С. 231–239.
7. Назавжди в серці. К.: 2020, 244 с. [Збірник спогадів про В.Сідака].
8. Смолій В.А. Сідак Володимир Степанович. Українські історики ХХ століття : Біобібліографічний довідник. К.: Ін-т історії України НАН України, вип. 2, ч. 1, 2003. С. 288–289.
9. Веденеев Д.В. Генерал В. Сідак як фундатор наукової школи з історії спецслужб України. Українське військо: сучасність та історична ретроспектива. Збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції 27 листопада 2020 р. К.: НУОУ імені Івана Черняховського, 2020. С. 162–163.
10. Сідак В.С. До проблеми становлення Інституту підготовки кадрів Служби безпеки України. Науковий вісник Інституту підготовки кадрів СБ України // 1993. № 1. С. 8–18.
11. Сідак В.С., Козенюк В.О. Концепція дослідження проблеми історії розвідки України // Науковий вісник Інституту підготовки кадрів СБ України. 1993. № 1. С.141–149.
12. Ярмоленко А.І., Веденеев Д.В. До питання про методику відбору для публікації документів спеціальних служб України (1917–1921 рр.) // Науковий вісник Національної академії СБУ, 1997. № 2. С.153–157.
13. Яценко В.А., Щуровський А.М. Проблема дотримання об'єктивності у роботі над документами з історії спецслужб України // Науковий вісник Національної академії СБУ. 1996. № 2. С.91–98.
14. Сідак В.С. (ред.), Веденеев Д.В., Стаднік О.А. (упоряд.). Розвідка і контррозвідка України. 1917–1921 рр. Зб. документів і матеріалів. Київ: Ін-т підготовки кадрів СБ України, 1995. 167 с.
15. Сідак В.С. (ред.), Веденеев Д.В., Стаднік, О.А. (упоряд.). З історії розвідки та контррозвідки України. 1918–1919. Зб. документів і матеріалів. К.: НА СБУ, 1999. 74 с.
16. Сідак В.С. (ред.), Козенюк В.О., Вівчарик М.М. (упоряд.). «Закордот» в системі спецслужб радянської України: зб. док. К.: НА СБУ, 2000. 213 с.
17. Сідак В.С. (ред.), Козенюк В.О., Вівчарик М.М. (упоряд.). Спецслужби України в роки війни і післявоєнний період: Зб. документів. Київ: Вид-во НА СБУ, 2002. 162 с.

18. Веденєєв Д., Козенюк В., Сердюк С. (упорядники) // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. –2000. – № 1. 398 с. Спецвипуск. [Документи щодо участі органів держбезпеки України у Другій світовій війні].
19. Сідак В. С., Степанков В.С. З історії української розвідки та контррозвідки: нариси. Київ: Інститут СБ України, 1995. 201 с.
20. Сідак В. С. Національні спецслужби в боротьбі за державність України (1917–1921 рр.) (дис. ... доктора істор. наук: спец. 21.00.04). К.: НАО України, 1998. 441 с.
21. Сідак В. С. Національні спецслужби в боротьбі за державність України (1917–1921 рр.): Монографія. К.: Вид-во Академії СБ України, 1998. 396 с.
22. Сідак В.С. Українські спецслужби доби національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. К.: Прометей, 2017. 471 с.
23. Сідак В. С., Вронська Т.В. Спецслужба держави без території: люди, події, факти : військова розвідка та контррозвідка ДЦ УНР в екзилі 1926–1936 рр. К.: Темпора, 2003. 240 с.
24. Тополенко В. Розвідка та контррозвідка в Україні за давньоруських часів та козацької доби: навч. посіб. К.: НА СБ України, 2004. 60 с.
25. Тополенко В. К. Історія розвідки та контррозвідки в Україні : навч. посіб. К.: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2009. 242 с.
26. Підгайний П. Сповідь. Черкаси: Видавець Ю. А. Чабаненко, 2014. 576 с.
27. Веденєєв Д.В., Букін В.П. Спеціальні служби в історії Української держави. Навчально-методичний посібник. Київ: Видавництво НА Служби безпеки України, 2003. 60 с.
28. Веденєєв Д.В. Спеціальні підрозділи руху українських націоналістів та Української повстанської армії (1920-й – кінець 1960-х рр.). Монографія. К.: Видавництво Національної академії СБ України, 2003. Ч.1. 171 с.; Ч.2. 210 с.
29. Ляковська С.П. Діяльність органів ВУЧК-ГПУ УСРР у сфері економіки (1921–1928 рр.). К.: ПУ НАНУ, 2016. 508 с.
30. Веденєєв Д.В., Пилипчук В.Г., Сідак В.С., Тополенко В.К. Історія розвідки та контррозвідки в Україні. Курс лекцій. К.: НВВ НА СБУ, 2010. ч.1, 214 с.; ч. 2, 254 с.
31. Пилипчук В. Г. Військова контррозвідка: організаційно-правове забезпечення її становлення в УСРР (1917–1922 рр.) : Монографія. К.: НА СБУ, 2020. 170 с.
32. Козенюк, В. О. Оперативний досвід радянських спецслужб: забезпечення державної безпеки СРСР в міжвоєнний період (1921–1939 рр.) (автореф. дис. ... доктора юр. наук : спец. 21. 07. 01 «Забезпечення державної безпеки»). К., 2004, 38 с.
33. Окіпнюк В.Т. Радянські органи державної безпеки в Україні в період панування тоталітарного режиму (1929–1953 рр.): монографія. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 416 с.